

УДК 821.161.3:94(477.83)

Г 85

Галина ГРИЦЕНКО

УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА ГАЛИЧИНИ У ТВОРАХ МАКСИМА БОГДАНОВИЧА

У статті на основі історико-етнографічних і літературних нарисів Максима Богдановича охарактеризовані основні напрями його зацікавлень західноукраїнськими землями. Звернена увага на питання історії і культури. Простежені впливи та відгуки українських письменників на його творчість. Визначено перспективні напрями подальших наукових досліджень теми.

Ключові слова: Україна, Білорусь, українсько-білоруські зв'язки, Максим Богданович.

Між білоруським та українським народами склалася давня традиційна дружба. Нас єднає спільна історична доля, близькість мов і культур, схожі політичні, національні, економічні та культурні проблеми на всіх історичних етапах боротьби за свою національну незалежність і державність. Вельми плідним був та залишається обмін науковими та культурними досягненнями. Адже період другої половини ХІХ – початку ХХ ст. в історії білорусько-українських відносин був одним із найбільш цікавих і плідних. При цьому треба брати до уваги, що українсько-білоруські зв'язки налагоджувалися і розвивалися в умовах бездержавного існування двох народів у складі Російської та Австро-Угорської монархій, куди їхні землі потрапили в різний час і за неоднакових обставин. Умови для культурного розвитку також були різними, а це певним чином впливало на процеси національно-культурного відродження українців і білорусів.

Сьогодні актуальність вивчення названої проблеми визначається формуванням і розвитком сучасної системи міждержавних

© Гриценко Галина, 2010

взаємин і зв'язків у розглядуваному регіоні, зближенням їхніх культур між собою, що має важливе суспільно-політичне значення. І тому всебічне дослідження та творче використання накопиченого в минулому досвіду співробітництва та обміну науковими цінностями неодмінно має сприяти збагаченню сучасної науки.

Для розвитку білорусько-українських зв'язків вагомий внесок зробив відомий білоруський громадський і культурний діяч Максим Адамович Богданович (1891 – 1917). Коло його літературно-наукових інтересів було широким і, зокрема, стосувалося літератури, культури, історії Білорусі та України. Українці він широко популяризував серед білоруських читачів. Велику увагу у сфері творчих зацікавлень приділив західноукраїнським землям. Це питання дослідники спеціально не вивчали, хоча фрагментарні відомості в літературі зустрічаються. Одна з перших згадок про білоруського дослідника в українському друкованому виданні належить І.Свенціцькому. У 1908 р. у брошурі “Відродження білоруського письменства” він охарактеризував оповідання М.Богдановича “Музикант” [20]. Білоруський поет займає центральне місце у дослідженнях І.Крип'якевича [13], Д.Дорошенка [10], М.Драй-Хмари [9]. Постаць М.Богдановича та його науковий доробок Д.Дорошенко зобразив досить синтетично на фоні тодішнього національного і культурного білоруського відродження. Проте М.Драй-Хмара був одним із перших в Україні, хто з таким братерським почуттям писав про творчість М.Богдановича, перекладаючи його поетичну спадщину, стільки зробив для популяризації його музи серед українського народу. Певні відомості про нього є в узагальнювальних працях з історії науки і культури Білорусії [8], [19]. Роботи П.Охріменка [1], [2], [14], [17], Т.Кабржицької [11], А.Мажейка [15], С.Майхровіч [16], Б.Чайковського [21] мають скоріше літературознавчий характер. Низку творів білоруського поета переклав Р.Лубківський [6].

Мета цієї статті – на підставі аналізу праць М.Богдановича, дослідницької літератури охарактеризувати основні напрямки його зацікавлень сюжетами, присвяченими західноукраїнським землям.

Велика увага білоруського дослідника М.Богдановича до України, її історії, культури на початку ХХ ст. пояснюється бездержавним становищем українців і білорусів, їхніми визвольними змаганнями. М.Богданович почав займатися проблематикою підавстрійських українців під впливом професора Б.Кістяківського. Саме в його бібліотеці письменник знайшов необхідні джерела, на основі яких написав свої перші історико-етнографічні та літературні нариси. Серед історико-етнографічних праць були “Українське козацтво”, “Галицька Русь”, “Угорська Русь”, “Червона Русь”, “Львів”, “Австрійські українці”, а з літературознавчих – “Забутий шлях”, “Образи Галичини в художній літературі” та ін. [6, 85]. Цими працями він зробив спробу ознайомити ширшу білоруську громадськість із різними сторонами історико-етнографічного, народно-поетичного і літературного життя українців в Австрійській державі. У цій царині М.Богданович виступив уже як активний речник білорусько-українського культурного єднання.

На підставі конкретного матеріалу М.Богданович доводив, що українці мають повне право на самостійний розвиток, що вони створили багату і славу історію, прославляв героїчне минуле українського народу. У нарисі “Українське козацтво” білоруський письменник відзначав мужність і героїзм козаків, які “неждано-негадано виконували велику справу: захист української землі та української народності” і закликав до об’єднання українських земель в одній державі [11, 133].

У нарисі “Угорська Русь” автор описав події початку Першої світової війни, коли російська армія захопила західноукраїнські землі. Він засудив русифікаторську діяльність графа Бобринського та єпископа Євлогія. “Нарешті, недавно гр. Бобринський та ін. особи спробували поширювати тут російську мову та православ’я, але все закінчилося арештами і упередженим судом, із звинувачуванням у державній зраді” [6, 285].

Певний вплив на названі нариси мали твори М.Коцюбинського, присвячені описам життя населення Галичини. Так, у нарисі “Червона Русь” М.Богданович, описуючи природу, клімат і заняття жителів Галичини, вказував: “Гуцулів добре зобразив талановитий український

письменник М.Коцюбинський в повісті “Тіні забутих предків”...” [14, 28]. М.Богданович документально підтвердив єдність гуцулів з усім українським народом. “Руські племена заселили прикарпатську область ще в доісторичні часи. Цей народ є невідривною частиною українського народу” [7, 189]. Білоруський дослідник відзначив високий рівень науки і культури австрійських українців (“Червона Русь”). “Священики і вчителі часто виходять із селянських же сімей, а тому дуже близькі до народу і міцно стоять за нього; стараються просвітити їх, заводять різні сільські товариства, бібліотеки, влаштовують читання і т.п.” [6, 277]. Автор розказував про діяльність культурних, освітніх і наукових товариств, а саме “Галицько-руська матиця”, “Просвіта”, “Наукове товариство ім. Шевченка”. “Коли в Європі почалася епоха Відродження, то вона відбилася й тут. Вирувало громадське життя, засвоювались і своєрідно перероблялись впливи сусідніх культур, відкривалися школи, наукові товариства, засновувались друкарні, створювалась на основі розмовної книжна українська мова...” [6, 274 – 276].

У нарисі “Львів” розповідається про особливу роль цього стародавнього міста в житті західноукраїнських земель, у розвитку економіки і культури краю. “Славне місто Львівське” багатіло, міцніло і, природно, робилося головним оплотом руської народності цілого краю в боротьбі за національні права; його міщани об’єдналися в так звані братства, при яких були засновані знамениті свого часу школи, влаштована прекрасна друкарня...”, “тут же зосереджене все державне життя Галичини” [6, 288 – 289].

Слід відзначити, що усі статті М.Богдановича були написані на початку світової війни, коли увага російської громадськості зосередилася на Галичині як на плацдармі військових дій. В умовах соціальної і національної пригніченості слов’янських народів його хвилювало питання про шляхи розвитку боротьби за їхнє самовизначення. Він ніколи не виділяв етнографічну групу в окрему народність, постійно тримав у полі зору етнічно-духовну цілісність українства [11, 135 – 136].

Серед літературознавчих праць М.Богдановича заслуговують на увагу: “Забутий шлях” і “Образи Галичини в художній літературі”. У нарисі “Образи Галичини в художній літературі” М.Богданович підкреслював, що М.Коцюбинський зумів розповісти про красу Карпат просто і художньо, в живих і картинних описах [14, 28]. Він захоплювався спостережливістю М.Коцюбинського, художньою зримістю його рядків: “Цей дикий, співучий гірський край багато хто пробував описати, та ніхто не зробив цього так довершено, як український белетрист М.Коцюбинський...” [7, 204]. М.Богданович посилався на М.Коцюбинського також при описі звичаїв, одягу, вірувань, усної народної творчості. Він використав для ілюстрації окремі твори І.Франка, як-от “Сам винен”, “Великий шум”, “Мирон”, і назвав Каменяра першим серед українських письменників, який подав найбільш вдалу ілюстрацію галицького життя. Нарис “Образи Галичини в художній літературі” укомплектований російською мовою із уривків творів І.Франка та М.Коцюбинського. Хоча перша робота не була закінчена, але викладений у ній матеріал дає підстави стверджувати, що автор хотів зробити огляд усієї нової української поезії, починаючи від зачинателя нової української літератури. Про М.Богдановича як знавця української культури, літератури свідчить і той факт, що він написав українською мовою статтю “Забутий шлях”. Усе це підтверджує, що М.Богданович так чи інакше спричинився до того, що його зацікавлення Україною стало послідовним і знаковим [17, 23].

І.Франка білоруський письменник вважав незрівнянно компетентним знавцем української літератури та авторитетним критиком. Відомо, що М.Богданович працював над великою статтею “І.Франко в галицькій літературі”. Він її так і не довів до кінця. У чернетках збереглися тільки дві сторінки цієї статті, у яких він звернув увагу на наукові праці І.Франка “Іван Вишенський”, “Варлаам та Іоасаф”. Із його художніх творів М.Богданович ставив на перше місце “Бориславські оповідання”, “Захара Беркута” та збірки поезій “Зів’яле листя”, “З вершин і низин”, “Мій Ізмарагд”, які, на його думку, не тільки

були окрасою української літератури, а і входили у світову культурну скарбницю [2, 22].

Так твори І.Франка та М.Коцюбинського сприяли зміцненню дружнього ставлення М.Богдановича до українського народу, про який він з повагою писав під час Першої світової війни, коли українська культура, особливо в Галичині, переслідувалася з боку офіційної влади. Дослідження суспільних умов буття українського народу допомогли М.Богдановичу в пошуках шляхів національного самовизначення білорусів і розвитку білоруської культури, привели його до думки про необхідність корінних змін у житті всіх народностей Росії.

У працях “Червона Русь” та “Образи Галичини в художній літературі” автор звернув увагу на твори прогресивних західноукраїнських письменників, згадував серед них М.Шашкевича, Ю.Федьковича, В.Стефаніка, О.Кобилянську. Дослідник зазначив, що твори більшості названих авторів вийшли в перекладах російську мову. Цим самим він пропагував творчість західноукраїнських письменників серед білоруського читача, яка відіграла значну роль у формуванні М.Богдановича як письменника-демократа.

У своїх нарисах та брошурах М.Богданович велику увагу приділив усній народній творчості, особливо пісенній [15, 108]. “Русини (українці. – Г.Г.) всі дуже охочі поспівати і потанцювати. Пісень у них величезна кількість, притому дуже гарних словами і мотивом”. Українців Галичини він вважав “одним з найспівучіших народів у світі”. Особливо чарували М.Богдановича динамічні й мелодійні пісні коломийки, які, за його словами, “співаються під час танців з тією ж назвою. Наспів їх своєрідний і приємний” [6, 16].

Говорячи про пісні українців Галичини, М.Богданович підкреслював, що взагалі в цих піснях та решти України багато спільного, і “більшість цих пісень відома як там, так і тут” [6, 285]. Будучи добрим знавцем народної творчості східних слов’ян, М.Богданович один з перших звернув увагу на підкреслену близькість пісенної творчості білоруського і українського народів.

Вплив української народнопоетичної творчості, переймання українських коломийок, якими захоплювався М.Богданович, виявилися в його віршах “У Максима на кашулі вышыты галубкі”. Поетична вигадка народу, його своєрідне уявлення про природу, захоплююча фантастика відбилися в багатьох віршах Богдановича, зокрема в таких, як “Лясун”, “Падвей”, “Змяіны цар”. Ряд творів написані цілком на фольклорній основі, в дусі народної лірики. Не випадково поезії “Слуцкія ткачыі”, “Не кувай ты, шэрая зязюля” стали згодом народними піснями. За життя поета вийшла у світ єдина збірка його віршів “Вінок” (1913) [7, 231 – 233].

Зі свого боку, не залишилися в боргу й українські письменники та літературознавці, які тепло відгукнулися про особу і творчість цього славетного білоруського поета.

М.Богданович займав важливе місце в літературознавчих та перекладацьких працях Михайла Драй-Хмари. “Вінок” М.Богдановича в перекладі М.Драй-Хмари – особлива сторінка українсько-білоруських літературних зв’язків. Це перша білоруська книжка в українському перекладі (1929 р.), яка за висловом самого перекладача, “перша ластівка, що перелетіла з Білорусі на Україну”. На питання, чому Богдановича, а не когось іншого, “пересадили” передовсім на український ґрунт, М.Драй-Хмара дав таку відповідь: “А ось чому: по-перше, він є одним із тих письменників-класиків, що творили основу білоруської художньої літератури; по-друге, він є видатний майстер слова, який чуло відгукувався на всі прояви національного та соціального визволення білоруського народу; по-третє, він з надзвичайною любов’ю ставився до української культури взагалі, а до літератури зокрема: публічно виступав на захист уярмленої Галичини... друкувався в наших журналах, вивчав наше письменство, мову, писав про наших письменників статі, перекладав їхні твори і навіть сам пробував писати українські вірші” [9, 285 – 286]. Таку високу й об’єктивну оцінку М.Богданович вперше одержав на Україні від глибокого знавця літератури М.Драй-Хмари, творча манера якого мала багато спільного з білоруським письменником.

Подібні думки висловив І.Крип'якевич у дослідженні "Білоруси". Він зазначав, що М.Богдановичу із великою симпатією ставився до українського народу [13, 8].

Любов до українського слова білоруський письменник проніс крізь усе своє коротке, але славне життя. На початку 1917 р. раптово погіршився стан його здоров'я, загострилася хвороба (туберкульозу), і поет виїхав у Крим на лікування. Там 25 травня того ж року він помер [4, 221].

Місце М.Богдановича в історії білорусько-українських культурних зв'язків винятково почесне. Історично-пізнавальний зміст його творчості полягав у тому, що вона відображала споконвічні прагнення простих людей до волі, їхні сподівання і надії на краще майбутнє. У питаннях історії М.Богданович твердо стояв на демократичних позиціях, доводив спільне походження двох братніх народів, які протягом довгого часу жили разом, мали спільну історію. Він зміцнював віру білорусів і українців у їхнє безсмертя, в їхнє державницьке на рівні з усіма європейськими народами творче життя. А статті та нариси білоруського письменника про українську культуру були спрямовані на підкреслення самотності, талановитості, яскравої індивідуальності українського народу. А тому цей великий поет білоруського народу заслуговує на особливу пошану в середовищі не лише літературного, але й політично зрілого, державницького українства.

Отже, вивчення україністики М.Богдановича як публіциста-етнографа, історика літератури дає можливість глибше збагнути його зацікавлення Україною. Перспективним напрямом подальших досліджень вважаємо висвітлення ряд невідомих або недостатньо вивчених аспектів діяльності білоруських та українських науковців і взаємовпливів другої половини ХІХ – поч. ХХ ст.

Джерела та література

1. Ахрыменка П.П. Летапіс братэрства. Аб беларуска – українскіх фальклорных, літаратурных і тэатральных сувязях. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1973. – 304 с.
2. Ахрыменка П.П. Старонкі дружбы // Беларусь. – 1963. – № 4. –

С. 22 – 23.

3. Беларуская літаратура XIX ст. Хрэстаматыя. – Мінск : Вышэйшая школа, 1971. – 375 с.

4. Белорусские поэты (XIX – нач. XX вв.). – М.-Л.: Советский писатель, 1963. – 362 с.

5. Богдановіч М.А. Венок : Лірика. – Мінск : Юнацтва, 1991. – 125 с.

6. Богданович М. Стратим-Лебідь. Зібрання творів: поезія, проза, публіцистика, критика, листи. – Львів : Видавництво “Світ”, 2002. – 406 с.

7. Богданович М. Збор творау у двух тамах. – Мінск: Навука і тэхніка, 1968. – Т. 2. – 576 с.

8. Гісторыя беларускай дакастрычніцкай літаратуры. Літаратура XIX – начала XX вв. – Мінск : Навука і тэхніка, 1969. – Т. 2. – 620 с.

9. Драй-Хмара М. Вибране: поезіі та переклади. – К. : Радянський письменник, 1969. – 301 с.

10. Дорошенко Д. Білоруси і їх національне відродження. – К. : Український учитель, 1908. – 37 с.

11. Кабржыцкая Т.В., Рагойша В.П. Карані дружбы. Беларуская-українська літаратурныя узаемасувязі пачатку XX ст. – Мінск : Навука і тэхніка, 1976. – 125 с.

12. Коцюбинський М. Твори в п'яти томах. – К. : Держлітвидав, 1949. – Т. 3. – 403 с.

13. Крип'якевич І. Білоруси // “Письмо з Просвіти”. – 1909. – №5. – С. 70 – 80.

14. Ліокумович Т.Б. Рецепт творчості Михайла Коцюбинського в публіцистиці Максима Богдановича // Максим Богданович і Україна. Матеріали і тези доповідей сьомої наукової конференції з питань білорусько-українських літературних та фольклорних взаємин. / Під ред. Охріменко П.П. – Суми: Вид-во Сумського держ. пед. інституту, 1991. – С. 27 – 30.

15. Мажейка А., Самасейка А. Сувязі беларускай літаратуры з літаратурамі зарубажных славянскіх народау 1906 – 1962 гг. – Мінск : Выд. АН БССР, 1963. – 128 с.

16. Майхровіч С. Максім Багдановіч. Жыцце і творчасць. – Мінск : Навука і тэхніка, 1958. – 202 с.

17. Охріменко П.П. Українсько-білоруські літературно-фольклорні зв'язки. – К. : Наукова думка, 1959. – 36 с.

18. Охріменко П. Яскрава сторінка // Деснянська правда (Чернігів). – 1964. – 16 вересня.

19. Очерки истории науки и культуры Белоруссии IX – нач. XX вв. – Мн. : Наука и техника, 1996. – 527 с.

20. Свенціцький І. Основи відродження білоруського

письменства. – Львів : Наклад автора, 1914. – 11 с.

21. Чайковський Б. Незабутня сторінка дружби. Т.Шевченко і Білорусія. – К. : Дніпро, 1964. – 183 с.

Гриценко Галина. Украинская культура Галичины в произведениях Максима Богдановича. В статье на основе историко-этнографических и литературных очерков Максима Богдановича охарактеризованы основные направления его интереса к западноукраинским землям. Обращено внимание на вопросы истории и культуры. Прослежено влияние и отзывы украинских писателей на его творчество. Определены перспективные направления последующих научных исследований.

Ключевые слова: Украина, Беларусь, украинско-белорусские связи, Максим Богданович.

Hrytsenko Halyna. The Ukrainian culture of Galicia in Maksym Bohdanovych's works. In the article on the basis of historical-ethnographic and literary essays of Maksym Bohdanovych the main directions of his interests about Western Ukrainian lands have been characterized. The attention is drawn to the issues of history and culture. The influences and opinions of the Ukrainian writers on his creative activity have been traced.

Key words: Ukraine, Byelorussia, Ukrainian-Byelorussian relation, Maksym Bohdanovych.